

Geleide loonpolitiek

Het is volgende week precies vijf jaar geleden dat in dit blad door de hoogleraren Van den Doel, De Galan en Tinbergen een pleidooi werd gehouden voor de herinvoering van een geleide loonpolitiek 1). In dat geruchtmakende artikel leggen de auteurs uit waarom de (toen al) noodzakelijk geachte loonmatiging niet op vrijwillige basis tot stand zal komen. Met behulp van het model van het z.g. „prisoners' dilemma”, wordt getracht aan te geven dat een collectieve doelstelling als loonmatiging niet kan worden gerealiseerd bij een vrijblijvende, gedecentraliseerde besluitvorming. Dat komt omdat het gedrag van de burgers wordt gekenmerkt door opportunisme (de anderen matigen wel, dus dan hoef ik het niet meer te doen), en fatalisme (de anderen matigen ook niet, dan heeft het geen zin dat ik dat wel doe). De essentie van de theorie van Van den Doel c.s. is dat de burgers in het algemeen hun individuele invloed op het bereiken van een collectieve doelstelling verwaarloosbaar klein achten.

Toch zouden de burgers, aldus de drie hoogleraren, best wat inkomen willen inleveren als daarmee zou kunnen worden bereikt dat het niveau van de collectieve voorzieningen zou kunnen worden gehandhaafd, ja zelfs uitgebreid. Want, zo herhaalt Van den Doel telkens weer: waar staan de mensen voor in de rij? Voor de dokter. Als puntje bij paaltje komt, kiezen de mensen in de al bijna klassieke keuze tussen „meer prik” of „meer onderwijs”, voor het laatste. Bij een gedecentraliseerde loonvorming kunnen (en zullen) de burgers die keuze ontgaan door de kosten van de verzorgingsstaat af te wentelen op de winstinkomens. Deze afwenteling zou kunnen worden voorkomen indien loonmatiging bindend zou worden opgelegd via z.g. „democratische dwang”. D.w.z. dat parlement en regering de knoop van het prisoners' dilemma zouden moeten doorhakken.

Het pleidooi voor een geleide loonpolitiek heeft indertijd veel kritiek ontmoet. De theorie zou niet kloppen, (of in ieder geval niet zijn toegesneden op de gecompliceerde praktijk van de loononderhandelingen), het voorstel zou niet acceptabel zijn, of niet uitvoerbaar enz. Bovendien werd getwijfeld aan de juistheid van de stelling dat de burgers voor meer collectieve goederen zouden kiezen, ook als dat ten koste zou gaan van de individuele bestedingsmogelijkheden.

Zo ontstond er een aardige polemiek, omdat Van den Doel, schijnbaar onvermoeibaar, iedere aanval op het voorstel beantwoordde met een tegenaanval. En ondanks het aanvankelijke verzet tegen een nieuwe geleide loonpolitiek kregen Van den Doel c.s. allengs meer medestanders. Onlangs heeft zich zelfs minister Albada geschaard bij diegenen die wel wat voelen voor een centrale loonvorming. Althans, zo leek het na een interview dat *Trouw* onlangs met de minister had. Volgens Albada is dat interview echter slecht overgekomen en in een rede in Den Bosch op 23 februari jl. heeft de minister getracht aan te geven dat zijn ideeën voor een geleide loonpolitiek wezenlijk anders zijn dan die van Van den Doel c.s., waartegen hij zich indertijd als hoogleraar sterk heeft afgezet 2).

„Volledig vrije, gedecentraliseerde loononderhandelingen behoren in de economische situatie van vandaag en morgen niet tot de zinnige mogelijkheden”, zo begint Albada zijn poging om een paar dingen recht te zetten. De minister voegt eraan toe dat dat vaststaat, „ook voor de werkgeversorganisaties en de vakbeweging”. Vermoedelijk denkt Albada hierbij aan geluiden die binnenskamers kunnen worden opgevangen, want noch werkgeversorganisaties noch de vakbeweging (behalve misschien de Industriebond FNV) hebben openlijk te kennen gegeven een grotere greep van de overheid op de loonvorming redelijk te vinden 3).

Albada gaf ook aan waarom volledige vrije onderhandelingen niet meer haalbaar zijn. „De verbandingen tussen loonontwikkeling en overheidsbeleid zijn daarvoor te groot; en de keuze voor een beleid gericht op werkgelegen-

heid en handhaving van de koppeling tussen lonen en uitkeringen eist een beheersing van de loonontwikkeling die met geheel ongebonden arbeidsvoorwaardenonderhandelingen onhaalbaar is”.

De minister vindt niettemin dat de vakbeweging toch een substantiële rol moet blijven spelen in het arbeidsvoorwaardenoverleg. Het gaat erom „tot een verantwoord beleid te komen zonder de vrije onderhandelingsruimte te verstikken”. Albada zit daarmee op dezelfde lijn als o.a. SER-voorzitter De Pous. Er moet een kaderstellende, indicatieve aanpak komen op macroniveau, naast een specifieke aanpak op de lagere niveaus binnen de grenzen van de aangegeven ruimte.

Maar hoe groot is die „speelruimte” op microniveau? Volgens Albada kan er in de bedrijven en de bedrijfstakken worden gediifferentieerd m.b.t. vraagstukken als loonstructuur, toeslagen voor onaangenaam werk, kwantiteit en kwaliteit van de arbeid, en knelpunten op de arbeidsmarkt. Maar het lijkt me dat uiteindelijk de marges voor de onderhandelingen zeer gering zullen zijn. Het toeval wil dat Albada vorige week heeft bedreigd met een gerichte loonmaatregel om te voorkomen dat bij ECT in Rotterdam de 2% korting op de prijscompensatie van de loonmaatregel zou worden omgezet in arbeidstijdsverkortening. Voor Albada ging het daarbij niet alleen om de vraag of ECT de loonkostenstijging die met de arbeidstijdverkortening gepaard zou gaan wel zou kunnen betalen, maar zeker ook om het gevaar van de beruchte „olievlekwerking”. Een succes bij ECT zal zeker overslaan naar andere bedrijven in de Rotterdamse haven, en waarschijnlijk ook daarbuiten.

Het is deze olievlékwerking die kenmerkend is voor het arbeidsvoorwaardenoverleg in Nederland. Telkens weer blijkt dat werknemersvertegenwoordigers niet zozeer het rendement van het eigen bedrijf of de eigen bedrijfstak als uitgangspunt nemen voor de loononderhandelingen, maar kijken naar de resultaten die collega-onderhandelars elders, in vaak sterkere bedrijfstakken, hebben behaald. Toen vorig jaar de bonden bij Philips en Hoogovens met succes het herstel van de automatische prijscompensatie hadden binnengehaald, kon worden voorspeld dat er daarna geen cao meer zou worden afgesloten waarin niet het herstel van de prijscompensatie zou zijn opgenomen. Dit mechanisme blokkeert vrijwel elke mogelijkheid om de spanning die er bestaat tussen de mogelijkheden op macroniveau en de ruimte op microniveau op te lossen.

Sinds de invoering van de vrije loonpolitiek (en in feite ook al daarvoor) worstelt men met de vraag hoe de onderhandelingsvrijheid van de sociale partners intact kan worden gehouden, terwijl toch de overheid op grond van haar eigen verantwoordelijkheid de mogelijkheid moet hebben om in te grijpen in de loonvorming. Vooralsnog is er geen werkbare oplossing gevonden. Er is ook m.b.t. de lonen een ad hoc beleid gevoerd, waarin nu eens de sociale partners vrij konden onderhandelen, dan weer de overheid ingreep (of trachtte in te grijpen) als de loonontwikkeling uit de hand dreigde te lopen. Weliswaar zou het nu van groot belang zijn indien op vrijwillige basis de ruimte op microniveau zou kunnen worden afgestemd op de macroruimte, maar gezien de geringe onderhandelingsmarges kunnen we daarover beter niet veel illusies maken.

T. de Bruin

1) Prof. dr. J. van den Doel, prof. dr. C. de Galan en prof. dr. J. Tinbergen, Pleidooi voor een geleide loonpolitiek, *ESB*, 17 maart 1976, blz. 264-268.

2) Die poging lijkt niet geslaagd. Zie ook José Toirkens, Wil minister Albada nu toch geleide loonpolitiek?, *NRC Handelsblad*, 26 februari jl.

3) Onlangs heeft drs. Wijffels, secretaris van het NCW, zich nog uitgesproken tegen inmenging van de overheid in de loonvorming.